

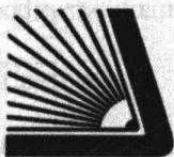
بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِالْحَمْدِ لِلَّهِ وَبِالْحَمْدِ لِلَّهِ

تحلیل عوامل گرایش به دین

از نگاه قرآن و عهدین و

پاسخگویی به شبهات

دکتر شهلا نوری

انتشارات نظری

عنوان و نام پدیدآور	تحلیل عوامل گرایش به دین از نگاه قرآن و عهدین و پاسخگویی به شبهات/شهلا نوری
مشخصات نشر	تهران : انتشارات نظری ، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری	۳۰۲ ص
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۰۹-۳۸۱-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	دین -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	Religion -- Qur'anic teaching
موضوع	دین -- آموزه‌های کتاب مقدس
موضوع	Religion -- Biblical teaching
رده بندی کنگره	BP۱۰۴
رده بندی دیویی	۱۵۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۵۹۲۳۴۲۵

نام کتاب : تحلیل عوامل گرایش به دین از نگاه قرآن و عهدین و پاسخگویی به شبهات
نام نویسنده : دکتر شهلا نوری
نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۱
شمارگان : ۳۰۰

« کلیه حقوق مادی ، چاپ و نشر مخصوص و محفوظ ناشر می‌باشد »

دفتر مرکزی : تهران، خیابان ولی عصر (عج) ، خیابان سید جمال‌الدین
اسدآبادی (یوسف آباد) ، نبش خیابان فتحی شقاقی، جنب بانک انصار

پلاک ۳۲، طبقه ۲، واحد ۱۷

E-mail: nazaribook@yahoo.com

www.nashrenazari.com

تلفن : ۸۸۱۰۲۷۷۵

همراه : ۰۹۱۹۰۱۲۹۴۵۵

انتشارات نظری

قیمت : ۱۱۳۰۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

مقدمه ۲

فصل اول: کلیات ۱

۱. مفهوم شناسی واژه‌های کلیدی ۱۶

۱-۱. مفهوم شناسی دین ۱۶

۱-۲. مفهوم شناسی قرآن ۲۳

۱-۳. مفهوم شناسی عهدین ۲۵

۲. نگاهی به آثار دیگران ۳۱

۳. اهمیت پژوهش ۴۹

۴. جنبه نو آوری پژوهش ۵۲

۵. روش‌های پژوهش ۵۳

فصل دوم: دین فطری در قرآن و عهدین ۱۷

۲-۱. نقش پیمان و میثاق در گرایش به دین از نگاه قرآن و عهدین ۱۹

۲-۱-۱. مفهوم شناسی عهد ۱۹

۲-۱-۲. پیمان آدم (ع) و فرزندانش در قرآن ۲۱

۲-۱-۳. پیمان آدم (ع) در تورات ۲۶

۲-۱-۴. ارزیابی و نقد پیمان آدم (ع) در تورات ۲۷

۲-۱-۵. پیمان خدا با ابراهیم (ع) و ذریه او در قرآن ۳۱

۲-۱-۶. پیمان خدا با ابراهیم (ع) و ذریه او در تورات ۳۸

- ۲-۱-۷. ارزیابی و نقد پیمان خدا با ذریهٔ ابراهیم(ع) در تورات ۴۰
- ۲-۱-۷-۱. نقد تورات در مفاد پیمان خدا با ابراهیم (ع) و ذریه او ۴۰
- ۲-۱-۷-۲. نقد تورات در وارث نبودن اسماعیل (ع) ۴۳
- ۲-۱-۷-۳. نقد تورات در ذبیح بودن اسحاق (ع) ۴۴
- ۲-۱-۷-۴. نقد تورات در معرفی شخصیت اسماعیل (ع) ۴۷
- ۲-۱-۸. عهد خدا با ابراهیم (ع) در انجیل برنابا ۴۸
- ۲-۱-۹. میثاق پیامبران با خدا در تصدیق پیامبرخاتم (ص) از نگاه قرآن ۵۰
- ۲-۱-۱۰. پیمان خدا با موسی (ع) و بنی اسرائیل در تورات و انجیل ۵۲
- ۲-۱-۱۱. فداء و نجات، مفاد پیمان نو ۵۳
- ۲-۱-۱۲. فداء در بوته نقد ۵۵
- ۲-۲. حق طلبی و واقع گرایی ابراهیم (ع) در قرآن و عهدین ۶۳
- ۲-۲-۱. ابراهیم(ع) یکتا پرست در قرآن ۶۳
- ۲-۲-۲. ابراهیم(ع) یگانه پرست در عهد قدیم ۷۱
- ۲-۲-۳. ابراهیم(ع) یگانه پرست در پیمان نامه یوشع بن نون ۷۱
- ۲-۳-۶. فطری بودن پرستش خدا و حیات جاودانی در انجیل ۷۳
- ۲-۲-۴. نقد پیمان نامه یوشع بن نون ۷۵
- ۲-۲-۵. یکتا پرستی ابراهیم (ع) در تلمود ۷۷
- ۲-۲-۶. ابراهیم (ع) یکتا پرست در انجیل برنابا ۷۹
- ۲-۲-۷. نقد داستان بت شکنی ابراهیم (ع) در انجیل برنابا ۸۰
- ۲-۲-۸. ابراهیم (ع) بردین حنیف در قرآن ۸۱

- ۲-۳. دین حنیف دین فطرت ۸۵
- ۲-۳-۱. مفهوم شناسی فطرت ۸۵
- ۲-۳-۲. مفهوم شناسی عقل ۸۶
- ۲-۳-۳. فطری بودن دین حنیف در قرآن ۸۷
- ۲-۳-۴. فطری بودن دین حنیف در منابع اسلامی ۹۲
- ۲-۳-۵. فطری بودن اوامر الهی در تورات ۹۴
- ۲-۳-۶. فطری بودن یکتا پرستی ابراهیم (ع) در تلمود ۹۵
- فصل سوم: عوامل دین داری در قرآن و عهدین ۹۶**
- ۳-۱. عامل دین داری در بعد اعتقاد (تطابق توحید با فطرت و عقل) ۹۹
- ۳-۱-۱. خداگرایی فطری و عقلانی در قرآن ۹۹
- ۳-۱-۲. خداگرایی فطری و عقلانی در عهدین ۱۰۳
- ۳-۱-۳. راههای شکوفا سازی فطرت و عقل ۱۰۸
- ۳-۱-۳-۱. تذکر ۱۰۸
- ۳-۱-۳-۱-۱. یاد آوری نعمتها ۱۱۰
- ۳-۱-۳-۱-۲. پند دلربا ۱۱۵
- ۳-۱-۳-۲. تعقل ۱۲۰
- ۳-۱-۳-۲-۱. دعوت حکیمانه ۱۲۱
- ۳-۱-۳-۲-۲. مجادله زیبا ۱۲۶
- ۳-۲. عامل دین داری در بعد رفتار (اخلاق انسانی) ۱۳۵
- ۳-۲-۱. مفهوم شناسی اخلاق ۱۳۶

- ۳-۲-۲. دین پشوانه اخلاق انسانی ۱۳۶
- ۳-۲-۳. مهم‌ترین اصول اخلاق انسانی در قرآن و عهدین ۱۴۱
- ۳-۲-۳-۱. خوش‌خلقی و خلق عظیم پیامبر (ص) ۱۴۲
- ۳-۲-۳-۲. مهربانی ۱۴۶
- ۳-۲-۳-۲-۱. مفهوم شناسی رحمت و رأفت ۱۴۶
- ۳-۲-۳-۲-۲. محمد (ص) پیامبر مهربانی‌ها ۱۴۷
- ۳-۲-۳-۲-۳. مهربانی‌های موسی (ع) ۱۵۲
- ۳-۲-۳-۲-۴. رفتارهای مهربانانه عیسی (ع) ۱۵۴
- ۳-۲-۳-۲-۵. نقدی بر مهربانی عیسی (ع) در اناجیل ۱۵۶
- ۳-۲-۳-۳. نرم‌خویی ۱۵۷
- ۳-۲-۳-۳-۱. نرم‌خویی پیامبر (ص) ۱۵۷
- ۳-۲-۳-۳-۲. نرم‌خویی موسی (ع) با بنی اسرائیل ۱۶۲
- ۳-۲-۳-۴. خطاپوشی ۱۶۴
- ۳-۲-۳-۴-۱. مفهوم شناسی عفو و صفح ۱۶۴
- ۳-۲-۳-۴-۲. خطاپوشی در عهد قدیم ۱۶۵
- ۳-۲-۳-۴-۳. نقد و ارزیابی عفو در عهد قدیم ۱۶۵
- ۳-۲-۳-۴-۴. نقد و ارزیابی خطاپوشی در تلمود ۱۶۶
- ۳-۲-۳-۴-۵. خطاپوشی‌های پیامبر (ص) ۱۶۷
- ۳-۲-۳-۴-۶. موسی (ع) و خطاپوشی از بنی اسرائیل ۱۶۹
- ۳-۲-۳-۴-۷. خطاپوشی در آموزه‌های عیسی (ع) ۱۷۰

- ۱۷۲..... ۳-۲-۳-۴-۸. نقد و ارزیابی عفو در اناجیل
- ۱۷۳..... ۳-۲-۳-۵. فروتنی
- ۱۷۵..... ۳-۲-۳-۵-۱. فروتنی در عهدین
- ۱۷۶..... ۳-۲-۳-۵-۲. نقد و ارزیابی فروتنی در تلمود
- ۱۷۸..... ۳-۲-۳-۵-۳. فروتنی پیامبر (ص)
- ۱۸۴..... ۳-۲-۳-۵-۴. رفتار فروتنانه موسی
- ۱۸۵..... ۳-۲-۳-۵-۵. نقد و ارزیابی تورات در باره فروتنی موسی (ع)
- ۱۸۵..... ۳-۲-۳-۵-۶. عیسی (ع) و فروتنی
- ۱۸۶..... ۳-۲-۳-۵-۷. نقد و ارزیابی فروتنی در اناجیل
- ۱۸۷..... ۳-۲-۳-۶. بردباری
- ۱۸۹..... ۳-۲-۳-۶-۱. بردباری در عهدین
- ۱۹۱..... ۳-۲-۳-۶-۲. بردباری پیامبر (ص)
- ۱۹۵..... ۳-۲-۳-۶-۳. بردباری موسی (ع) در برابر بنی اسرائیل
- ۱۹۶..... ۳-۲-۳-۶-۴. نقد و ارزیابی بردباری موسی (ع) در عهد قدیم
- ۱۹۷..... ۳-۲-۳-۶-۵. بردباری در آموزه‌های عیسی (ع)
- ۱۹۸..... ۳-۲-۳-۶-۶. نقدهایی بر بردباری عیسی (ع) در اناجیل
- ۲۰۱..... ۳-۲-۳-۷. راستی
- ۲۰۳..... ۳-۲-۳-۷-۱. مفهوم شناسی صدق
- ۲۰۳..... ۳-۲-۳-۷-۲. محمد (ص) پیامبر راستی
- ۲۰۵..... ۳-۲-۳-۷-۳. راستی در آموزه‌های موسی (ع)

یکی از مهم‌ترین خواسته‌های ذاتی و نشأت گرفته از سرشت انسانی، خداباوری، خداجویی و تکیه بر مبدأ آفرینش و پذیرش برنامه‌هایی است که پروردگارش برای او ترسیم کرده است. بدین معنا که فقط گرایش به خدا فطری نیست؛ بلکه همه دین؛ و از جمله باید ها و نباید های اخلاقی حتی شریعت و احکامی که خداوند آنرا برای انسان انشاء و ابلاغ کرده نیز فطری است؛ چرا که این احکام و دستورها مبتنی بر مصالح و استعدادها و نیازهای واقعی و خلقتی انسان و ابزاری برای تعالی او است؛ بدین سبب، قرآن پذیرش دین را بازگشت به فطرت انسانی و اقتضای آفرینش او معرفی می‌کند؛ آفرینشی که تغییر ناپذیر است: «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» پس روی خود را با گرایش تمام به حق، به سوی این دین کن، با همان سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته است. آفرینش خدای تغییرپذیر نیست. این است همان دین پایدار، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند.

علامه طباطبائی؛ بعد از آنکه دین را روش زندگی و راه رسیدن انسان به سعادت می‌داند، آفرینش انسان را به گونه‌ای معرفی می‌کند که زمینه‌ها و ابزار سلوک به سوی این سعادت در وجود او هست.^۲ در بیانی در معنای فطری بودن دین مطالب ارزشمندی را بیان کرده، چنین نتیجه می‌گیرد که لازم است دین [اصولی علمی و قوانین و روش‌هایی که سعادت انسان را تضمین می‌کند] با اقتضاها و آفرینش انسان هماهنگی داشته باشد و تشریع بر فطرت و تکوین انطباق

داشته باشد و معنای آیه شریفه همین است.^۱ لقاءالله، هدف، و دین، راه رسیدن به هدف است و قرآن هر دو را فطری و برخاسته از نهاد انسان می‌داند، نه تحمیل از بیرون. هم گرایش و طلب خدا در سرشت آدمی نهاده شده و هم تبعیت و پیمودن راهی که او را به مقصود می‌رساند، خدا آفرینش همه مردم اعم از مسلمان و یهودی و مسیحی و... را هماهنگ و هم‌سنگ با دین حنیف آفریده و تشریع و تکوین او یک مقصود و هدف را دنبال می‌کنند و وحدت دارند.^۲ البته باید گفت که فطری بودن دین و گرایش به خدا به این معنا نیست که انسان، خدا را با همه صفات و شریعتش به تفصیل می‌شناسد و در عمل تسلیم و پایبند آن است؛ بلکه به این معنا است که اقتضا و ریشه گرایش به خدا و مبدأ و نیاز به روشی که او را به مقصد برساند، در وجود انسان و آفرینش او قرار دارد؛ اما از آن جا که انسان یک بُعدی نیست و افزون بر فطرت و عقل، دارای غرایز و جاذبه‌های معارض و مخالفی است و با توجه به اینکه احتمال دارد امور فطری تحت تاثیر عوامل بیرون و خاصی مورد غفلت و نسیان قرار گیرد یا به انحراف کشیده شود و در مصداق، مطلوب غیر واقعی را برگزیند، لازم است فطرت او هدایت، شکوفا و رسد داده شود.^۳

علاقه‌های فطری و گرایش‌های درونی به تنبّه و توجه نیاز دارند و انبیاء الهی چون حضرت موسی و حضرت عیسی (ع) و حضرت محمد (ص)، حکم بیدار کننده فطرت و شکوفا سازنده آنرا دارند. علی (ع) در مورد یکی از حکمت‌های بعثت انبیاء در خطبه اول نهج البلاغه چنین می‌فرماید: «وَ وَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ لِيَسْتَأْذِنُوهُمْ مِيثَاقَ فِطْرَتِهِ... وَ يُثْبِتُوا لَهُمْ ذَقَائِنَ الْعُقُولِ...» خداوند رسولان خود را پی در پی اعزام کرد تا وفاداری به پیمان فطرت را از آنان باز جویند و

۱ - محمد حسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، (قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ق)، ج ۱۶، ص ۱۹۳.

۲ - عبدالله حاجی صادقی، «فطری بودن گرایش به دین»، قبسات، ۳۶، (تابستان/۱۳۸۴): صص ۵۳-۷۴.

۳ - همان.

توانمندی‌های پنهان شده عقل‌ها را آشکار سازند.^۱ با این بیان این سؤال مطرح می‌شود که چه عوامل و مشخصه‌هایی در رفتار و عمل سه پیامبر الهی (حضرت موسی و حضرت عیسی (ع) و پیامبر بزرگ اسلام(ص) در دیندار کردن و پایبند کردن مردم به محتوای دینی که به طور فطری همه انسان‌ها بدان گرایش دارند، از نگاه قرآن و عهدین وجود دارد؟

نویسنده برای پاسخ دادن به این سؤال مهم در این کتاب تلاش دارد تا طی چهار فصل، موضوع "عوامل گرایش به دین" را از نگاه قرآن و عهدین به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای مورد مطالعه و بررسی قرار دهد، و به شبهات مهم آن پاسخ گوید.

بدین ترتیب در فصل اول به کلیات بحث و توضیح مؤلفه‌هایی نظیر: مفهوم شناسی واژه‌های دین، قرآن و عهدین، بررسی آثار دیگران، اهمیت و ضرورت پژوهش؛ جنبه نوآوری پژوهش؛ و بیان روش پژوهش، پرداخته خواهد شد.

در فصل دوم، "فطری بودن آموزه‌های دین" از نگاه قرآن و عهدین مورد بحث قرار خواهد گرفت. هدف اصلی ما در این فصل، ارائه دلائل و شواهد بر فطری بودن آموزه‌های دین از آیات قرآن کریم، عهدین و سایر متون دینی مسلمانان و یهودیان و مسیحیان به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای است. اهداف فرعی دیگری که در این فصل دنبال می‌شود عبارت است از:

- ۱- اثبات حقانیت حضرت ابراهیم (ع) و دین او، و تطبیق دین اسلام با دین حنیف با مدد آیات قرآن کریم.
- ۲- بیان یگانگی حق و وحدت ادیان در سایه فطری بودن دین.
- ۳- اثبات پیامبر بودن و معصوم بودن حضرت آدم (ع)، و معرفی شخصیت والای حضرت اسماعیل (ع) به وسیله آیات قرآن کریم و روایات، و بیان انحراف‌های تورات.
- ۴- باطل بودن و غیر عقلانی بودن فداء و

نجات در آموزه‌های عهد جدید از نگاه قرآن کریم، ۵- اثبات ذبیح بودن اسماعیل (ع) و بطلان ذبیح بودن اسحاق (ع) به عنوان یگانه فرزند حضرت ابراهیم (ع) با کمک آیات قرآن کریم، روایات، و متن تورات. ۶- اثبات موحد بودن حضرت ابراهیم (ع) و پدرش به عنوان آباء پیامبر (ص) به وسیله آیات قرآن کریم، روایات، متون عهد قدیم و تلمود و بیان انحراف‌های تورات در این زمینه.

درفصل سوم، نمونه‌ها و مصادیقی از رفتارهای سه پیامبر بزرگ الهی، حضرت محمد (ص)؛ حضرت موسی (ع) و حضرت عیسی (ع) که در قرآن و عهدین و سایر متون دینی ادیان سه گانه برای شکوفا سازی فطرت بشر ذکر شده، ارائه خواهد گردید. در این راستا از "مطابقت توحید با فطرت و عقل" و "اخلاق انسانی" به عنوان عوامل مهم دین‌داری در دو بعد اعتقاد و عمل به صورت تطبیقی بحث خواهد شد. بنابراین، مهم‌ترین اهداف این فصل عبارت است از: ۱- تبیین صحیح مفهوم خدا و فطری بودن خداپرستی با استفاده از آیات قرآن کریم، روایات، عهدین و تلمود. ۲- بیان مهم‌ترین اصول اخلاق انسانی و ارائه الگوهایی از رفتار پیامبران ادیان سه گانه به شیوه تطبیقی برای شکوفا سازی فطرت توحیدی مردم. ۴- نشان دادن خلق عظیم وجذائیت‌های رفتاری پیامبر (ص) در مهربانی، نرم‌خویی، خطاپوشی، فروتنی، بردباری و راستی با مدد آیات قرآن کریم و روایات در مقایسه با عهدین. ۳- آشکار کردن انحراف‌های تورات و اناجیل در معرفی اخلاق انسانی حضرت موسی و حضرت عیسی علیهما السلام در باره مهربانی، عفو، راستی، بردباری و فروتنی، در مقایسه با قرآن.

در فصل چهارم، آراء متفکران غربی که منشأ دین را عواملی غیرفطری و غیر عقلانی دانسته‌اند، بیان خواهد شد. مهم‌ترین هدف ما در این فصل این است که دیدگاه‌های چند تن از فیلسوفان مشهور و دین ستیز غربی چون: اگوست کنت و اسپنسر، برتراند راسل، زیگموند فروید که خاستگاه

دین را عوامل روان شناختی و جامعه شناختی پنداشته‌اند، مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد، و به چند شبهه مهم چون: ترس، جهل و امیال جنسی که از سوی آنها در باره خاستگاه دین مطرح شده، پاسخ داده شود.

در پایان از آنجا که متن این کتاب در اصل، رساله علمی اینجانب بوده، که برای دریافت درجه دکتری (Ph.D) به نگارش درآمده است، برخورد لازم می دانم که از سه تن از اساتید محترم و بزرگوار و از اعضاء هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه قم، حجج اسلام آقایان: جناب دکتر غلامحسین اعرابی (زید عزه)؛ جناب دکتر سید رضا مؤدب (زید عزه) و جناب دکتر محمد تقی دیاری بیدگلی (زید عزه) که از نظرات علمی شان بهره های فراوان بردم، تشکر و قدردانی نمایم. توفیقات روز افزون همه بزرگواران را از خداوند منان خواستارم.

www.ketab.ir

و من الله التوفیق - شهلا نوری

روز جمعه ۳۰ ذی القعدة ۱۴۴۰ق متقارن با سالروز شهادت جواد الائمه علیه السلام

و مطابق با ۱۱ مرداد ۱۳۹۸ ش - ۳ آگوست ۲۰۱۹م